

آتش در اسطوره

زهرا یزدان پناه بهنابادی

پنانه زرمهری

www.ketab.ir

سرشناسه	: یزدان پناه یهنابادی، زهرا، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: آتش در اسطوره/ زهرا یزدان پناه یهنابادی، بهناز زرمهری.
مشخصات نشر	: تربت حیدریه: چشم انداز قطب، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۰۶ ص.
شابک	: ۱۵۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۴۳-۱-۸۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: آتش - اساطیر
موضوع	: Fire -- Mythology
شناسه افزوده	: زرمهری، بهناز، ۱۳۴۶ -
رده بندی کنگره	: GR۱۳۹۶۴۹۵ ۴۱۲ ی/
رده بندی دیویی	: ۳۶۴/۳۹۸
شماره ثبت کتاب ملی	: ۴۷۷۰۹۵۱

آتش در اسطوره

نویسندگان: زهرا یزدان پناه، بهناز زرمهری

ناشر: انتشارات چشم انداز قطب

تیراژ: ۲۰۰۰

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: ۱۳۹۶

چاپ: ویونا

قطع: وزیری

تعداد صفحات: ۱۰۶

قیمت: ۱۵۰۰۰ ریال

شابک:

۹۷۸	۶۰۰	۸۷۴۳	۸۱	۱
-----	-----	------	----	---

آدرس: تربت حیدریه، خیابان رازی، رازی ۳

تلفن: ۰۹۲۱۱۱۴۲۱۲۷ - ۰۹۱۵۳۳۲۸۵۱۶

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۲	مقدمه
	بخش اول
	اسطوره ی آتور
۸	اسطوره در لغت
۸	تعریف اسطوره
۱۰	فلسفه و اهداف اسطوره
۱۰	واژه آتش در لغت
۱۱	آتور، آتش
۱۳	اسطوره آتور در ایران باستان
۱۳	رمزگشایی آتور
	بخش دوم
	آتش در اساطیر
۱۶	اسطوره آتش در اخترشناسی (مقدرات کیهانی)
۱۶	اسطوره های آتش در زرتشت
۱۹	رمزگشایی اساطیری داستان
۲۰	افسانه ها و روایات اساطیری مربوط به ظهور زرتشت، زندگی و اعمال زرتشت
۲۱	اسطوره آتش در ژاپن
۲۳	اسطوره آتش در چین
۲۳	اسطوره آتش در آیین ودایی
۲۵	اسطوره آتش در هند
۲۶	اسطوره آتش در یونان
۲۷	اسطوره آتش در شاهنامه حکیم فردوسی
۳۰	اسطوره ی پرندگان
۳۰	عقاب
۳۰	عطوس

۳۱	ققنوس
۳۱	سیمرغ
۳۲	کلاغ
۳۲	شاهین
۳۳	آبهای آتش زا
۳۳	الکل
۳۳	نفت

بخش سوم

تقدس آتش در ادیان

۳۵	وآیینی و سلف دنیا
۳۶	تقدس آتش در ایران باستان و آیین مهر
۳۸	آیین میترا، آیین سراسر
۳۹	الف) آزمایش آتش و آیین مهر
۳۹	ب) آداب، مراسم نیایش و آیین مهر
۴۱	ج) جهان بعد از مرگ در آیین مهر
۴۱	د) مهرابه ها در ایران
۴۴	ذ) مقامها، تصاویر، نمادها و رازها در آیین مهر
۴۶	ر) مراحل سلوک و هروان و طی طریق
۴۷	آیین مهر و آیین زورخانه های ایران
۴۹	تقدس آتش در دین زرتشت
۴۹	۱- فلسفه آتش
۵۰	۲- تعالیم زرتشت
۵۰	۳- بقای روح
۵۱	۴- آداب و مناسک زرتشتیان
۵۱	۵- اعیاد زرتشتیان
۵۳	۷- آتش در بخشهای اوستایی
۵۶	تقدس آتش در دوره هخامنشیان
۵۶	۱- نقش مایه های دوره هخامنشیان
۵۶	الف) حیوانات
۵۷	ب) پرندگان

- ج) گیاهان ۵۸
- ۲- نقش مذهبی آتش در دوره هخامنشی ۵۸
- ۳- اهورامزدا در دین هخامنشیان ۵۹
- ۴- موازنه میان پرستش خدایان از زبان هرودوت و یشتها ۶۱
- ۵- کردار و معتقدات هخامنشیان ۶۲
- ۶- انجام مراسم ستایش و نحوه تشریفات و مناسک قربانی ۶۲
- ۷- تدفین مردگان ۶۴
- تقدس آتش در عناصر اربعه ۶۵
- کیفیت بنوی و آسمانی آتش در مقابل عناصر اربعه ۶۶
- تقدس آتش در عرفان و فلسفه ۶۷
- ویژگی های آتش در فلسفه ۶۸
- آتش در میان ارباب علمی ۷۸
- انواع آتش در عصر جاهلی ۷۹
- آتش در آیات و روایات ۸۰
- واژه آتش ۸۰
- آتش معجزه پیامبران ۸۰
- آتش و موسی ۸۱
- آتش و ابراهیم ۸۲
- نظر فقها و اندیشوران در مورد آتش ۸۲
- آتش و ابلیس ۸۳
- آتش عذاب آخرت ۸۴

بخش چهارم

اهمیت آتش در میان ملل

- و اقوام مختلف ۸۵
- آتش در میان مسیحیان روم ۸۶
- الف) نماد مستور یا پوشیده در روم ۸۶
- ب) مراسم و آیین آتش سن ژان ۸۶
- آتش در هند ۸۸
- مراسم قربانی و آتش زدن در هند ۸۹
- ساختمان محراب آتش در هند ۹۰

- ۹۰ آیین اوبانیشادها در هند.....
- ۹۱ داستانهای در بازیابی جوانی به برکت آتش در هند.....
- ۹۲ آتش در ژاپن.....
- ۹۲ آتش در چین.....
- ۹۲ آتش در آفریقا.....
- ۹۳ آتش در آمریکا.....
- ۹۳ آتش در لیتوانی.....
- ۹۳ آتش در گواتمالا.....
- ۹۴ آتش در اوکراین.....
- ۹۴ آتش در مکزیک.....
- ۹۴ آتش در میان قوم فینو.....
- ۹۵ آتش در میان اقوام آریایی.....
- ۹۶ آتش در میان قوم کاس.....
- ۹۶ آتش در میان قوم بنی اسرائیل.....
- ۹۷ آتش در میان قوم ساموایی.....
- ۹۸ منابع و مآخذ.....

www.ketabon.ir

پیشگفتار

آتش از روزگاران کهن تا به امروز مورد توجه همه‌ی اقوام روی زمین بوده و هست و هر قوم و طایفه‌ای به نوعی آن را ستوده و ارجمند می‌دارد. پیدایش و کشف و ستایش آن نیز از دوران باستان متداول بوده و در اغلب فرهنگ‌های اساطیری موجودی متعالی به شمار می‌رفته است. با توجه به اینکه در کشورها و ملل مختلف پیدایش آتش، به چیزی یا شخصی منتسب شده، در اساطیر ایران باستان آن را به هوشنگ نسبت داده‌اند.

مجموعه‌ای که پیش روست بیانگر اهمیت، پرستش و تقدیس آتش در ادیان و آیین‌های مختلف است و در کمال زیبایی و به طور رمزگونه پرستش آتش را نمادی برای پرستش خداوند بی‌همنا قلمداد می‌کند.

فردوسی در شاهنامه که برترین جلوه گاه فرهنگ و ادب ایران زمین است به گونه‌ای شگرف به آن پرداخته و در ابیات خود به آن اشاره کرده است.

ما نیز بر آن شدیم در این کتاب به استخراج و تالیل ابیاتی که واژه‌ی آتش در آن‌ها بکار رفته، پرداخته و مفاهیم مرتبط با آن را از زوایای گوناگون با عناوین و موضوعات مختلف بررسی کنیم. شاید مطالب عرضه شده درباره‌ی این عنصر آغازین عالم صریح یعنی آتش در حکم قطره‌ای باشد از اقیانوس بی‌کران ادب، اما تجلی گر آیین‌ها و جشن‌های کهن بررسی است و بیان آن‌ها به زیباتر نمایاندن این سرمایه‌ی گرانبها افزوده است.

در پایان امید است با ارائه‌ی این مجموعه، ما نیز سهمی ناچیز در تبیین و تعریف راه‌های فرهنگ غنی پارسی داشته باشیم. هر چند که:

هم به قدر تشنگی باید چشید

آب دریا را اگر نتوان کشید

مقدمه

آتش به طور عمومی از روزگاران بسیار کهن تا به امروز مورد توجه همه‌ی اقوام روی زمین بوده و هر قوم و طایفه‌ای به شکلی و عنوانی آن را ستوده، عزیز و ارجمند می‌دارد. ترقیات دنیا از پرتو این عنصر است. به ملاحظه‌ی اینکه در میان عناصر، آتش از همه لطیف‌تر و زیباتر و مفیدتر است مورد توجه ویژه‌ی جهانیان شده است.

از آتش و گرما به عنوان وسایل تبیین و توجیه در زمینه‌های گوناگون استفاده می‌شود زیرا آن‌ها برای ما یادآور خاموشات فداپذیر و تجارب شخصی ساده و قاطع و سرانجام بخشی هستند. بدین گونه آتش پدیده‌ی ممتازیست که می‌تواند همه چیز را شرح و تبیین کند. اگر حیات مبین هر چیز است که به کندی تغییر می‌یابد تبیین هر چیز که به سرعت تغییر می‌پذیرد، به وسیله آتش میسر است. آتش مافوق جاندار و به نهایت درجه‌ی زنده است. آتش هم شخصی و خودی و هم عام و شامل و کلی است و در درون قلب ما حیات دارد. در آسمان زیست می‌کند. در ارض، جوهر سر بر می‌کشد و به صورت عشق رخ می‌نماید. به درون ماده می‌خزد و پنهان می‌شود، هم در نیت پاکین، پاشیده و جمع شده است.

از میان همه‌ی پدیده‌ها به راستی تنها پدیده‌ایست که می‌تواند به روشنی دو گونه اعتبار بیابد که ضد یکدیگرند یعنی هم مظهر خیر و روشنی و هم مظهر شر و تاریکی است. در بهشت می‌درخشد، در دوزخ می‌سوزد، هم راحت و هم عذاب است، هم طبع است و هم غلبه و هم موجب سوختن است. برای کودکی که عاقلانه کنار اجاق نشسته لذت بخش است اما اگر از روی ناآگاهی بر آتش دست برد و با شعله‌هایش بازی کند کیفر می‌دهد. هم مایه‌ی خوشی و آسایش، هم بی‌آسایشی و هم مانند خدایی نگاهدار و هراسناک و هم نیک و بد است.

انسان به صورت فطری به نور و روشنایی علاقه دارد و به سمت و سوی آن متمایل است؛ شاید به همین سبب باشد، که از همان کشف آتش توسط هوشنگ و توانایی به ایجاد آن آتش نزد همه مردم جهان پدیده‌ای ستوده در شمار آمده و در تمامی ادیان گرامی داشته شد. در بسیاری از دین‌ها، آتش تجلی یک خداست. در میان مردمان ایران زمین بیش از دیگران بر آن ارج نهادند و با قداستی بیشتر از آن نام

بردند؛ چنان که جوهره آتش در اوستا خوارنه نام می گیرد که به معنای فروغ و شکوه است و یکی از نیایش ها در خرده اوستا به نیایش آتش اختصاص می یابد و در آیین بودایی، آگنی خدای آتش است و به وسیله ی شعله ی مقدس آتش بشر را به تعالی سوق می دهد. پروردگار آتش از نظر یونانیان هفیتوس نام دارد. ایزد آتش در ژاپن ثمره ی زناشویی ایزانامی و ایزانامی است. در روم باستان وستا خدای آتش و در چین جورونگ روح آتش، در لیتوانی خدای آتش اگنیس سزونا بوده است و در بین ایرانیان نیز برای ستایش اهورامزدا در برابر این فروغ الهی و شکوه ایزدی به نماز می ایستند.

در کنار اهمیت که به آتش داده شده است مکان هایی هم برای نیایش و پرستش بوجود آمد که به آن آتشکده گفته می شد. در آتشکده ها مراسم و آیین هایی برپا می شد که می بایست همه به آن پایبند باشند. به عنوان نمونه از مقامات دیرینه ی ساسانیان در ایران آتشکده هایی بود که همه جا برپا و آتش مقدس پیوسته به دست هیربدان شعله ور می شد. همچنین اتاقی در تمامی خانه ها به نگهداری دائمی آتش اختصاص می یافت و برای دوام آن پیوسته حباب آتش به چربی بدن می افزودند. اگر آتش در منزلی در نتیجه ی غفلت خاموش می گردید، چوبی را با آتش معطر روشن نموده و آتش منزل را با آن می افروختند و دوباره در نگهداری آن می کوشیدند و می توان گفت که آتش روشن نگه داشتن آتش در منزل و اهمیت دادن به آن در بسیاری از ملل دنیا اشاره شده است که کاهن خاموش شدن آن را نشان شومی می دانند.

در شاهنامه به آتشکده های مختلفی اشاره شده است که بخدا و قدیمی ترین آتشکده ایران آتشکده ای است که هوشنگ شاه نوه کیومرث، پس از پیدایی آتش را مشاهده است.

کشف آتش یکی از مهم ترین و حیاتی ترین اکتشافات تاریخ زندگی بشر بوده است و به دلیل اهمیت حیاتی این اکتشاف و نقش بسیار مهم و زندگانی بخشی که آتش در حیات بشر را برپا کرده ستایش و تقدیس آتش از همان دوران باستان رواج و تداول داشته و آتش در اغلب فرهنگ های اساطیری، موجودی مقدس و تعالی به شمار می رفته و ستایش می شده است.

نگهداری و قداست آتش و ایجاد آتشکده یک سنت از قوم آریایی است که پیش از اشو زرتشت نیز رایج بوده است. در کشورها و ملل و اقوام مختلف دنیا پیدایش آتش را به صورت اسطوره ای به چیزی یا شخصی نسبت داده اند و در اساطیر ایران باستان نیز، پیدایش آتش را به هوشنگ نسبت می دادند.

در تاریخ ادبی سرزمین های مختلف، اثرهایی که بتوان آن ها را در گوهر زندگی و فرهنگ و چکیده ی آزمون ها و سنت های یک قوم یا گروهی از قوم های همزیست و به هم پیوسته دانست، فراوان نیست. «حماسه ی ملی ی ایران»، که شاهنامه فردوسی بزرگ ترین جلوه گاه آن به شمار می آید در فرهنگ و ادب ایران دارای پیشینه و سرچشمه های دیرینه است. افزون بر آن به عنوان یکی از قله های سربلند ادب جهانی، بسیاری از شعر شناسان و پژوهندگان حماسه های کهن را به خود فرا خوانده است.

در این کتاب آتش در ایران و شاهنامه و در بیان این ذات شکوهمند و اسرارآمیز و زنده (آتش) نمادهایی است که باید به آن توجه و توجیه داده شوند که در این مجموعه به آن می پردازد. اما گاه طبقه بندی این موضوعات و رمزها، بی غیبه و نقص نیست، زیرا موضوعات یا هم روابط نزدیک و تنگاتنگ دارند، در هم آمیخته شده اند، بر روی هم قرا گرفته و تکرار شده اند و بنابراین وضع و اقامه ی طرح های دقیق و قطعی در باب مضمون حیاتی چون شعنه رقص ده که خود، اشکال مختلفی دارد، کاری سخت و دشوار است.

هدف آن است که درباره ی این عنصر آغازین عالم صغیر، یعنی آتش و مبنای حیات، مطالبی گردآوری و عرضه شود، اما واضح است که در چند صفحه نمی توان موضوع را گسترده و جاوید است و نفس زندگی است، به طور کامل و تمام بررسی کرد. در این تحقیق موضوع آتش در اسطوره و شاهنامه در هفت بخش تنظیم گردیده که لازم است درباره ی این بخش ها بطور جداگانه به یادآوری نکاتی پرداخته شود:

بخش اول: به بیان و ریشه یابی اسطوره، فلسفه و اهداف آن می پردازد.

بخش دوم: اختصاص به پیدایش آتش در داستانهای اساطیری دارد. لازم به ذکر است که در این بخش داستانهای اساطیری به ترتیب حروف الفبا در بین ادیان و کشورهای مختلف دنیا آورده شده است.

در کتابهای مختلف به بیان اسطوره آتش در دین زرتشت پرداخته شده و به جهت تشابه در مفاهیم کتاب آیین مغان از هاشم رضی به عنوان منبع اصلی انتخاب شده است.

بخش سوم: تقدس آتش را در ادیان و آیین های مختلف دنیا مورد بررسی قرار می دهد. ضمن آنکه در انتهای بخش به بررسی آتش در آیات و روایات از زبان پیامبران پرداخته شده که زیبایی خاصی به مطلب بخشیده است.

بخش چهارم: در بخش چهارم به اهمیت آتش در ملل، ادیان و اقوام مختلف اشاره دارد که ابتدا به ذکر کشورها در ادامه به ذکر اقوام مختلف می پردازد.

حکیم ردوسی با بهره گیری از آیات قرآن مجید و احادیث نبوی و تائیری که از آن ها گرفته است بر زیبایی ابیات افزوده آنها را آئین تر کرده است و در این قسمت سعی شده این ابیات ذکر و به آن پرداخته شود.

کاربرد آرایه های ادبی در سالی از ابیات خودنمایی می کند به عنوان نمونه تشبیه، استعاره، کنایه، مجاز و... زیبایی ابیات را چندین برابر کرده است، که در جای خودنیز به آن اشاره شده است. بعضی ابیات چندین بار تکرار شده اند که می توان آن ها را از - به های مختلف و در موضوعات متفاوت، به صورت جداگانه مورد بررسی قرار داد و نشان از این دارد که ردوسی در بیان ابیات نگاهی یک بعدی به مسائل و موضوعات نداشته است بلکه آن ها را از جوانب و منظرهای مختلف مورد توجه قرار داده است که این نیز جای درنگ و توجه دارد و شامل موضوعات کلی تر و مسرمانه به اجزای جزئی تر می شود.

گفتنی است که فردوسی از ابتدای بیان شاهنامه ابیات را با نام خداوند آغاز می کند و بهره گیری از قرآن و احادیث ارادت خود را به امامان به اثبات می رساند. این ابیات نیز استخراج شده و به تحلیل آن پرداخته ایم.

لازم به یادآوری است که نامگذاری موضوعی با توجه به برداشت مفهومی از ابیات است بدان امید که خطایی صورت نگرفته باشد. در ادامه به خاطر کثرت ابیات و کاربرد زیاد آن، نام شاهنامه ذکر نشده و

به ترتیب به ذکر جلد، شماره صفحه و شماره ابیات اکتفا شده است، لیکن نام بقیه ی شاعران آورده شده است.

در انتهای مجموعه ای که پیش روست، تصاویری از آیین مهرتهیه و تنظیم گردیده، با هدف آن که آوردن آن‌ها به بیان روشن مطالب کمک کند.

وما توفیقی الا بالله العلی العظیم

www.ketab.ir